

8.10

आकारांच्या छटा

Shades from shapes

Main Authors: Rekha Vartak, Anupama Ronad, Vikrant Ghanekar, Sasikumar Menon, Adarsh Shetty

Contributing Author: Rohini Karandikar

Reviewers: Gouri Krishna Rajesh, Maithreyi Narsimha

English Editors: Beena Choksi, Geetanjali Date, Ankush Gupta, Reema Mani, K. Subramaniam

Marathi Translator: Pranali Parab

Marathi Editors: Deepa Chari, Vijay D. Lale

Marathi Editorial Assistance: Aaloka Kanhere, Sushma Rawool, Nilkantha Gholap

Creative Commons License: CC BY-SA 4.0 International, HBCSE

8.10. आकारांच्या छटा Shades from shapes

कृती 1: द्रवांमध्ये होणाऱ्या कणांच्या हालचाली Task 1: Movements of particles in liquids

पाण्याने भरलेले एक चंचुपात्र घ्या. त्यात शाईचे काही थेंब टाका.
Take a beaker filled with water. Add a few drops of ink to it.

प्रश्न 1. शाईचे थेंब टाकल्यावर काय झाले?
Q1. What happens to the ink drop?

प्रश्न 2. तुम्हाला रंगात कोणता बदल झालेला दिसला?
Q2. What colour change do you see?

प्रश्न 3. शाईचा थेंब पाण्यात थेंब म्हणून फार वेळ का टिकत नाही?
Q3. Why doesn't the drop of ink stay as a drop?

प्रश्न 4. तुम्ही दैनंदिन जीवनातील यांसारखी किमान तीन उदाहरणे सांगू शकाल का, जेथे अशा घटना घडताना दिसतात? हवा किंवा वायू यांतील अशा घटनांचा विचार करण्याचा प्रयत्न करा.
Q4. Can you think of at least three similar examples from your daily life, where you see such phenomenon? Try to think of such phenomena in air or gases as well.

प्रश्न 5. साखरेच्या घट्ट पाकाचा एक थेंब पाण्यात टाकला तर काय होईल, याची कल्पना करा?
Q5. Imagine what will happen to a drop of thick sugar syrup in water?

साहित्य
Materials

चंचुपात्र, पाणी, शाई, थेंबनळी
Beaker, water, ink, dropper

ओळख Introduction

जेव्हा तुम्ही पाण्याने भरलेल्या चंचुपात्रात शाईचा एक थेंब टाकला, तेव्हा शाई पाण्यात पसरली आणि नंतर चंचुपात्रात समानतेने मिसळली. द्रायू पदार्थ मिसळण्याची ही घटना (द्रव/वायू, वरील उदाहरणांप्रमाणे) आपोआपच न ढवळता घडते. ही घटना अनेकजणांनी पाहिलेली असली, तरीही सुरुवातीला शास्त्रज्ञांना तिचे स्पष्टीकरण देणे, फार कठीण गेले. सर्व पदार्थ अनेक लहान कणांपासून बनलेले असतात (या कणांना नंतर अणू आणि रेणू अशी नावे दिली गेली) आणि ते कण सतत गतिशील असतात हे जेव्हा समजले तेव्हा ते स्पष्ट झाले.

When you add a drop of ink to a beaker full of water, the ink diffuses in the water, eventually spreading evenly in the beaker. This phenomenon of mixing of fluids (liquids/gases, as in examples above) happens on its own, even without anyone stirring or mixing the fluids. This phenomena, though widely observed, was very difficult for scientists to explain. A clear explanation could only come after it was recognised that matter must be consisting of very small particles (later called atoms and molecules) and these particles must be in constant motion.

द्रायुतील लहान कण आपण नुसत्या डोळ्यांनी पाहू शकत नाही. हे कण कोणत्याही दिशेने हालचाल करू शकतात. जेव्हा एका जागी जास्त संख्येने असलेल्या कणांचे स्थानांतर जेथे कणांची संख्या कमी आहे अशा दुसऱ्या जागी होते, त्या प्रक्रियेला विसरण म्हणतात.

The small particles in fluids cannot be seen by our eyes. These particles can move in any direction. When there is a movement of large number of particles, from one region where they are more to another region where they are less, it is known as diffusion.

प्रश्न 6. वरील चर्चेच्या आधारे, योग्य पर्यायावर खूण करा :

Q6. Based on above discussion, tick the appropriate option:

पदार्थाचे विसरण

- अ) कमी संहती असलेल्या जागेवरून जास्त संहती असलेल्या जागेकडे
- ब) जास्त संहती असलेल्या जागेकडून कमी संहती असलेल्या जागेकडे

Diffusion of a substance happens from a region of

- a) low concentration to a region of high concentration
- b) high concentration to a region of low concentration

कृती 2: पृष्ठफळाचा विसरणावर होणारा परिणाम Task 2: Effect of surface area on diffusion

साहित्य
Materials

गव्हाचे पीठ, पाणी, खाण्याचे रंग (हिरवा किंवा लाल) – हे रंग किराणा दुकानात उपलब्ध असतात, एक भांडे (पीठ मळण्यासाठी), काचेची 10 चंचुपात्रे (सुमारे 250 मिली. क्षमतेचे – एक चंचुपात्र कणकेचा प्रत्येक आकार पाण्यात बुडवण्यासाठी आणि बनलेल्या रंगीत पाण्याची तुलना करण्यासाठी वापरण्यात येईल), 5 कप.

Wheat flour, tap water, food colour powder (green or red) – available with grocer, a bowl (for making the dough), 10 glass beakers (about 250 mL capacity- one for each shape, to submerge shapes in water and for collecting the coloured water for comparison), 5 cups.

- i. एका भांड्यात एक कप भरून गव्हाचे पीठ घ्या.
In a bowl, add a tea-cup full of wheat flour.
- ii. भांड्यात खाण्याचा रंग घ्या आणि कोरड्या पिढामध्ये चांगला मिसळा (रंग खूप गडद दिसेल, इतक्या प्रमाणात घ्यावा). यातील थोडेसे रंगीत पीठ बाजूला काढून ठेवा.
Add food colour (use adequate to get very dark colour) to the bowl and mix it well with the dry flour. Keep some coloured flour aside.
- iii. उरलेल्या पिढात थोड्या-थोड्या प्रमाणात पाणी घाला. प्रत्येक वेळी पाणी घातल्यानंतर पीठ चांगले मळा.
Add water to the remaining flour in small quantities. Mix the flour and water well after each addition of water.

- iv. गव्हाचे पीठ चांगले गुळगुळीत, एकसमान रंगाचे होईपर्यंत मळून घ्या. कणिक किंचित मऊ असावी, कडक नसावी.
Continue kneading the wheat flour till it becomes a nice smooth dough with uniform colour. The dough should be slightly soft, not hard.
- v. जर तुम्ही जास्त पाणी मिसळले आणि कणिक चिकट झाली, तर त्यात बाजूला काढून ठेवलेले रंगीत पीठ, जोपर्यंत कणिक घट्ट आणि एकजीव होत नाही, तोपर्यंत मिसळा.
In case you add extra water and the dough gets sticky, add more remaining coloured flour till it gets the firm and smooth consistency.
- vi. तयार झालेल्या कणकेचे अंदाजे 4 ग्रॅम वजनाचे लहानलहान गोळे बनवा. गोळ्यांचे वस्तुमान अचूक असणे महत्त्वाचे नाही, परंतु सर्व गोळ्यांचे आकारमान आणि वस्तुमान समान असतील, हे पहा. अधिक अचूकतेसाठी गोळ्यांचे आकार किंवा वस्तुमान यांची तुलना करण्यासाठी तुम्ही लहान वाटी / कप / औषधाच्या बाटलीचे बूच किंवा साधा तराजू यांचा वापर करू शकता.
Divide the dough into four equal parts, making small balls (spheres) of approximately 4 g each. The exact mass of the balls is not important but all the balls should be same in size and mass. You may use a small bowl/cup/medicine bottle or a rough balance to compare mass/size of the balls (for more accuracy).
- vii. वेगवेगळे साचे वापरून किंवा हाताने, कणकेच्या प्रत्येक गोळ्याला वेगवेगळा आकार द्या. जसे दंडगोल, सपाट गोलाकार चकती, चेंडूसारखा गोल, शंकू आणि वीट किंवा घन.
Using different moulds or by hands, mould each ball of dough into different shapes: a cylinder, a flat round disc, a sphere, a cone and a brick or a cube.
- viii. प्रत्येक आकाराची परिमाणे मोजा जसे दंडगोलाचा व्यास आणि उंची; गोलाचा व्यास; शंकूची तिरपी उंची आणि व्यास; विटेची उंची, लांबी आणि रुंदी. ही माहिती तुमच्या कृतिपुस्तिकेतील (Work sheet) तक्ता 1 मध्ये नोंदवा.
Measure the dimensions for each shape, such as the diameter and height of the cylinder; diameter for the sphere; slant height and diameter for the cone; height, length, and breadth for the brick etc., and record in your worksheet in table 1.
- ix. प्रत्येक आकारासाठी, वेगवेगळे चंचुपात्र घेऊन प्रत्येकात 150 मिली. पाणी भरा. कणकेच्या आकारानुसार चंचुपात्रांवर नावे लिहा.
For each shape, take separate containers and add 150 mL of water to each. Label the beakers with names of the respective shapes.
- x. चंचुपात्रातील पाणी बाहेर न पडू देता कणकेचे आकार हळूवारपणे त्या-त्या नावाच्या चंचुपात्रात ठेवा.
Gently place the shape in the respective container without spilling any water.
- xi. याची नोंद घ्या की आकार पूर्णपणे पाण्यात बुडलेले आहेत आणि सर्व चंचुपात्रात सारखेच पाणी आहे. जर एखादा आकार पाण्यात बुडलेला नसेल, तर चंचुपात्रात अधिक पाणी टाका. सर्व चंचुपात्रांमध्ये पाणी सारख्याच प्रमाणात असेल, हे पहा.
Please note that the shapes should completely immersed in water and all the containers should have equal quantity of water. Add more water to each beaker if any of the shapes is not submerged. All the containers should have equal quantity of water.
- xii. चंचुपात्र सुमारे 30 मिनिटे स्थिर ठेवा. या दरम्यान प्रत्येक आकाराचे अंदाजे पृष्ठफळ काढा. याकरिता अध्ययन घटकाच्या शेवटी दिलेल्या पृष्ठफळाच्या सूत्रांचा वापर तुम्ही करू शकता.
Keep the containers undisturbed for about 30 minutes. Use this time to calculate the approximate surface area of each shape. You may use the expression for surface area given at the end of this unit.

अनुक्रम Sr. No.	कणकेचा आकार Dough shape	आकाराची परिमाणे (व्यास, उंची, लांबी, रुंदी इ.) Dimensions of the shape (diameter, height, length, breadth, etc.)	पृष्ठफळ Surface area
1.			
2.			
3.			
4.			

तक्ता 1
Table 1

टीप : गोलाभोवती धागा गुंडाळून परिघ शोधता येतो आणि परिघाचा वापर करून त्रिज्या काढता येते. गोलाची त्रिज्या मिळविण्याचा हा एक पर्यायी मार्ग आहे.

NOTE: One way to obtain the radius of a sphere is by wrapping a thread around it to find the circumference and use the circumference to calculate the radius.

- 30 मिनिटांनंतर, चंचुपात्रातील पाणी हळूवारपणे काचेच्या दुसऱ्या चंचुपात्रामध्ये ओता किंवा चंचुपात्रामधून कणिक काळजीपूर्वक काढून घ्या. चंचुपात्रातील रंगीत पाण्याचे निरीक्षण करा.
After 30 minutes, gently decant the water into a separate glass beaker or carefully remove the dough from the beaker. Observed the coloured water in the beaker.
- सर्व चंचुपात्रे, गडद रंगापासून सौम्य रंगापर्यंत क्रमाने मांडा.
Arrange all the beakers side-by-side, starting with the darkest colour to the lightest.
- त्यांच्या शेजारी साध्या पाण्याने भरलेले एक चंचुपात्र ठेवा आणि त्याला शून्य ('0') मानू या.
Place next to these another beaker with plain water, and record this as zero ('0').
- तुम्ही केलेली निरीक्षणे तक्ता 2 मध्ये नोंदवा. प्रत्येक चंचुपात्रातील द्रावणाच्या रंगाची तीव्रता पाहून त्यानुसार “खूप सौम्य, सौम्य, गडद किंवा खूप गडद” अशी नोंद करा.
Record your observations in table 2. Indicate the intensity of colour of the solution in each beaker as “very light, light, dark, or very dark”.

अनुक्रम Sr. No.	कणकेचा आकार Dough shape	द्रावणाच्या रंगाची तीव्रता (खूप सौम्य, सौम्य, गडद, खूप गडद) Colour intensity of the solution (very light, light, dark, very dark)
1.		
2.		
3.		
4.		

तक्ता 2
Table 2

केलेल्या कृतीची निरीक्षणे

Observations of the activity performed

• कोणत्या चंचुपात्रातील द्रावणाला सर्वात जास्त रंग आला आहे? _____

Name the beaker which has maximum colour to the solution? _____

• कोणत्या चंचुपात्रातील द्रावणाला सर्वात कमी रंग आला आहे? _____

Name the beaker which has minimum colour to the solution? _____

प्रश्न 1. कणकेचे आकार रंगाच्या चढत्या तीव्रतेनुसार मांडा?

Q1. Arrange the dough shapes in the increasing order of colour intensity:

_____ < _____ < _____ < _____

प्रश्न 2. कणकेचे आकार त्यांच्या पृष्ठफळाच्या चढत्या क्रमानुसार मांडा?

Q2. Arrange the dough shapes in the increasing order of their surface areas?

_____ < _____ < _____ < _____

प्रश्न 3. आपण सुरुवातीला अंदाजे समान वजनाचे गोळे का बनवले?

Q3. Why did we initially make balls of approximately equal weight?

_____
_____
_____

प्रश्न 4. सर्व चंचुपात्रांमध्ये पाणी सारख्याच प्रमाणात का घेतले असावे? जर काही चंचुपात्रांमध्ये पाण्याचे प्रमाण समान नसेल तर काय होईल?
Q4. Why should all containers have equal amount of water? What will happen if the volume of water across the beakers is unequal?

प्रश्न 5. कणकेचे आकार सारखाच वेळ पाण्यात पूर्णपणे बुडलेले का असावेत?
Q5. Why should the shapes be completely submerged for the same duration in water?

प्रश्न 6. कणकेच्या वेगवेगळ्या आकारांनुसार पाण्यातील रंगाची तीव्रता का बदलते?
Q6. Why does the colour intensity of water change with different shapes?

प्रश्न 7. वरील प्रश्नांच्या आधारे, पृष्ठफळ आणि विसरणाचा दर यांच्यात काही संबंध असेल का, ते स्पष्ट करा.
Q7. Based on above questions, explain whether there is any relation between the surface area and the rate of diffusion?

कृती 3: जिलेटिन ठोकळ्यातील विसरणाचे निरीक्षण करणे Task 3: Observing the diffusion in gelatin box

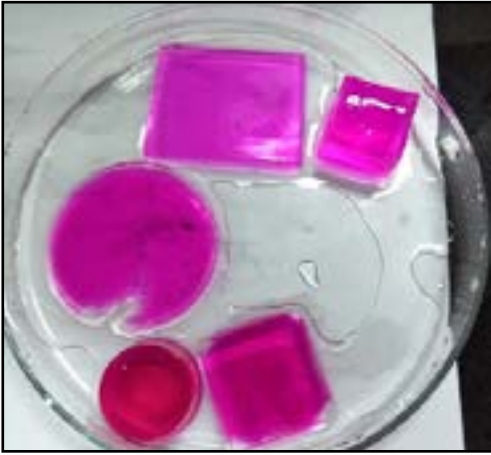
साहित्य Materials

कोणताही रंग न मिसळलेली जिलेटिन पावडर (किराणा दुकानात उपलब्ध होऊ शकेल अशी कोणतीही जिलेटिन पावडर), नळाचे पाणी किंवा पिण्याचे पाणी, फिनॉल्फथॅलिन द्रावण (1%), प्लास्टिकचे कप (वेगवेगळ्या आकारांचे साचे म्हणून चॉकलेट किंवा कुकी यांचे साचे वापरता येतील), 100 मिली. काचेचे चंचुपात्र, उथळ असलेले पसरट भांडे किंवा वाटी, मोजपात्र (100 मिली.), हीटर किंवा स्टोव्ह, विरल आम्लारी: 0.1N NaOH किंवा साबणाचे द्रावण (100 मिली. पाण्यात कोणत्याही द्रव साबणाचे 10 थेंब), विरल आम्ल: HCl द्रावण (0.1N) किंवा स्नानगृह स्वच्छ करण्याचे आम्ल (10 पट पाणी मिसळून विरल केलेले) किंवा लिंबाचा रस (एक ग्लासभर पाण्यात मध्यम आकाराच्या दोन लिंबांचा रस), बटर पेपर / प्लास्टिकची पारदर्शक शीट.

Materials: Gelatin powder without any added colour (any branded gelatin powder available with grocer), tap water or any potable water, phenolphthalein solution (1%), plastic cups (as moulds of different shapes—chocolate or cookie moulds can be used), glass beaker 100 mL capacity, a shallow wide container or bowl, measuring cylinder (100 mL capacity), heater or stove, dilute base: NaOH 0.1 N or soap solution (10 drops of any liquid soap in 100 mL of water), dilute acid: HCl solution (0.1 N) or bathroom cleaner acid (diluted 10 times with water) or lemon juice (juice from two medium sized lemons in a glass of water), butter paper / transparent plastic sheet.

- चंचुपात्रामध्ये 100 मिली. पाणी घेऊन आणि ते उकळा.
Take 100 mL water in a beaker, and heat till it boils.
- त्यात 5-6 ग्रॅम जिलेटिन पावडर मिसळा. मिश्रण चांगले ढवळा.
Add 5-6 gram gelatin powder. Stir to mix well.
- जिलेटिन पूर्णपणे विरघळेपर्यंत द्रावणाला उष्णता द्या.
Continue heating the solution till the gelatin is completely dissolved.

- iv. द्रावणाला उष्णता देणे थांबवा आणि ते 5-6 मिनिटे थंड होऊ द्या.
Stop the heating and let the solution cool down for 5-6 minutes.
- v. द्रावणात फिनॉल्फथॅलिनचे 3-4 थेंब घाला.
Add 3-4 drops of phenolphthalein.
- vi. 1 मिली. NaOH चे द्रावण किंवा साबणाचे द्रावण टाका.
Add 1 mL of NaOH or soap solution.
- vii. द्रावणाला गडद गुलाबी रंग येण्यासाठी ते चांगले मिसळा.
Mix well to get a dark pink colour.
- viii. मोजपात्रात 10 मिली. रंगीत जिलेटिन द्रावण घ्या आणि प्रत्येक साच्यात ओता.
Use a measuring cylinder to pour 10 mL of this coloured gelatin solution in each mould.
- ix. आपण घरगुती वस्तूंचा वापर करून स्वतःचा साचा बनवू शकतो. जसे रिकाम्या काडेपेटीचा वापर करून घनाकृती आकाराचे जेल तयार करता येऊ शकतात.
One can also make one's own moulds by using household items, such as an empty match box for getting a cuboidal-shaped gel.

आकृती 1
Figure 1

आकृती 2
Figure 2

- x. उपलब्ध झालेल्या साच्यांच्या आकारानुसार, त्यातील जिलेटिन द्रावणाचे प्रमाण जास्त किंवा कमी असू शकते. परंतु सर्व साच्यांमध्ये द्रावण सारख्याच प्रमाणात घ्या, म्हणजे प्रत्येक साच्यात तुम्ही 10 मिली. ऐवजी 15 मिली. देखील जिलेटिन द्रव घेऊ शकता.
The amount of gelatin solution poured can be more or less, depending on the size of the moulds available. But pour the same quantity of solution across all the moulds, i.e., one can put 15 mL of liquid gelatin in each mould instead of 10 mL.
- xi. जिलेटिन घट्ट होण्यासाठी 30 मिनिटांचा वेळ द्या. लवकर घट्ट होण्यासाठी तुम्ही ते फ्रीजमध्ये ठेवू शकता (आकृती 2 पहा).
Allow the gelatin to set for 30 min. You may keep it in the refrigerator to speed up the setting (see Figure 2).
- xii. साच्यांमधील आकार काळजीपूर्वक बाहेर काढा आणि ते बटर पेपर किंवा स्वच्छ प्लास्टिक शीटवर ठेवा (आकृती 3 पहा).
Carefully take out the shapes from moulds, and put them on a butter paper/ a clean plastic sheet (see Figure 3).
- xiii. तयार केलेल्या जिलेटिनच्या आकारांची परिमाणे मोजा आणि ती तक्ता 3 मध्ये नोंदवा.
Measure the dimensions of the shapes prepared, and record them in table 3.
- xiv. उथळ असलेले पसरट भांडे किंवा काचेची वाटी घ्या. त्यात पुरेसे विरल आम्लाचे द्रावण घ्या, जेणेकरून कडक झालेले जिलेटिनचे आकार पूर्णपणे बुडतील.
Take a shallow but wide container or a glass bowl. Pour sufficient quantity of a dilute acid solution so that the hardened gelatin shapes can completely submerge.
- xv. जिलेटिनचे सर्व आकार विरल आम्लाच्या द्रावणात हळूवारपणे ठेवा. आकार एकानंतर एक असे ठेवण्याऐवजी सर्व आकार एकाच वेळी द्रावणात ठेवण्याचा प्रयत्न करा.

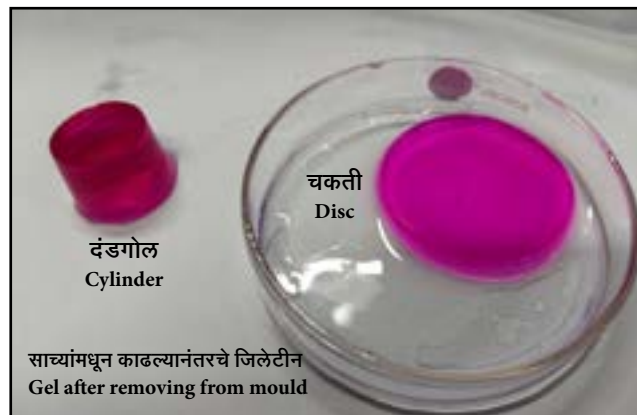
Gently place all the gelatin shapes into the dilute acid solution. Try to put all shapes in the solution at the same time instead of putting them one-by-one.

xvi. जेव्हा आकार आम्लाच्या द्रावणात ठेवाल, त्या वेळेची नोंद करा.

Note the time when the shapes were placed in the acid solution.

xvii. जिलेटिनचे रंगीत आकार आणि प्रत्येक आकार रंगहीन होण्यासाठी लागलेला वेळ यांचे निरीक्षण करा. तुम्ही केलेली निरीक्षणे तक्ता 4 मध्ये नोंदवा (आकृती 4 पहा).

Observe the coloured gelatin shapes and the time taken for every shape to become colourless. Record your observations in table 4 (see Figure 4).

आकृती 3
Figure 3

आकृती 4
Figure 4

अनुक्रम Sr. No.	जिलेटिनचा आकार Gelatin shape	आकारांची परिमाणे (व्यास, उंची, लांबी, रुंदी इ.) Dimensions of shapes (diameter, height, length, breadth, etc.)	पृष्ठफळ Surface area
1.			
2.			
3.			
4.			

तक्ता 3
Table 3

अनुक्रम Sr. No.	जिलेटिनचा आकार Gelatin shape	आम्लात आकार ठेवला ती वेळ (मिनिट:सेकंद) Time when the shape was placed in acid solution (min:sec)	आकार रंगहीन झाला ती वेळ (मिनिट:सेकंद) Time when the shape became colourless (min:sec)	आकार रंगहीन होण्यासाठी लागलेला वेळ (सेकंद) Time taken to become colourless(sec)
1.				
2.				
3.				
4.				

तक्ता 4
Table 4

केलेल्या कृतीमधील निरीक्षणे Observations of activity performed

- ज्या आकाराला रंगहीन होण्यासाठी सर्वात जास्त वेळ लागला तो _____ आहे
The shape that took the maximum time to become colourless is _____
- ज्या आकाराला रंगहीन होण्यासाठी सर्वात कमी वेळ लागला तो _____ आहे
The shape that took the minimum time to become colourless is _____

प्रश्न 1. जिलेटिनच्या द्रावणात फिनॉल्फथॅलिनसह NaOH चे द्रावण का घातले असावे?

Q1. Why was NaOH added to the gelatin solution along with phenolphthalein?

प्रश्न 2. सर्व आकार आम्लात बुडवल्यानंतर रंगहीन का झाले?

Q2. Why did all the shapes turn colourless after immersing them in the acid solution?

प्रश्न 3. भिन्नभिन्न आकारांना रंगहीन होण्यासाठी वेगवेगळा वेळ का लागला?

Q3. Why did the different shapes take different time to become colourless?

प्रश्न 4. या प्रयोगात जिलेटिनची भूमिका काय आहे?

Q4. What is the role of gelatin in this experiment?

प्रश्न 5. जर फिनॉल्फथॅलिन जिलेटिनमध्ये मिसळण्याऐवजी भांड्यातील द्रावणात टाकले तर काय होईल?

Q5. What would happen if phenolphthalein was added to the solution in the bowl and not to the gelatin?

प्रश्न 6. जर आपण हे रंगहीन आकार तीव्र आम्लारीच्या द्रावणात ठेवले तर काय होईल?

Q6. What will happen if we put these discoloured shapes in a strong basic solution?

प्रश्न 7. या क्रियेत वापरलेल्या रंगाएवजी इतर सहज उपलब्ध असलेले रंग किंवा सामू (pH) दर्शक तुम्ही सुचवू शकता का? जेव्हा तुम्ही ते दर्शक वापराल तेव्हा तुम्हाला कोणते बदल दिसतील?

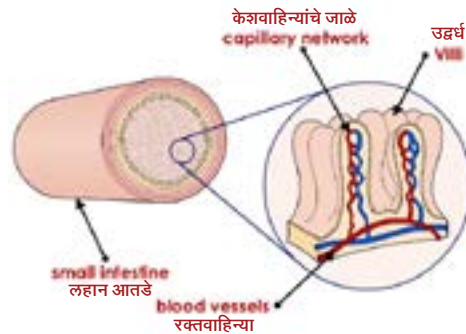
Q7. Can you suggest other easily available dyes/pH indicators instead of the one used in this activity? What changes do you expect when you use those indicators?

कृती 4: सजीवांमध्ये होणारे विसरण Task 4: Diffusion in living beings

आपल्या अन्नातील पोषकद्रव्ये रक्तप्रवाहात कशी प्रवेश करतात, असा प्रश्न तुम्हाला कधी पडला आहे का? ही प्रक्रिया आपण वरील कृतींमध्ये पाहिलेल्या प्रक्रियेसारखीच असते. मात्र, मानवामध्ये आणि इतर सजीवांमध्ये विसरणाची क्रिया पटलांमधून होते. पटल हे दोन भागांमध्ये अडथळा निर्माण करते किंवा दुभाजकासारखे कार्य करते. पारपटल (पार्यपटल) बहुतेक पदार्थांना त्यांच्यामधून जाऊ देतात. दुसऱ्या बाजूला, अर्धपार्यपटल केवळ काही निवडक पदार्थांनाच त्यांच्यामधून जाऊ देतात, परंतु इतरांना अडवतात. बहुतेक जैविक पटले, जशी काही पेशीपटले, ही निवडक पारपटले असतात.

Have you ever wondered how nutrients from our food enter the bloodstream? The process is similar to what you observed in the above activities. However, in humans and other living beings, diffusion occurs across membranes. A membrane is a material that acts as a barrier or divider between two regions. A permeable membrane allows most substances to pass across it. On the other hand, a semi-permeable membrane allows only certain substances to cross the membrane, but not others. Most biological membranes such as cell membranes are selectively permeable.

लहान आतडे कसे अनुकूलित झाले आहे? HOW IS THE SMALL INTESTINE ADAPTED?

आकृती 5: लहान आतड्यातील केशवाहिन्यांच्या जाळ्यासहित उद्वर्ध
Figure 5: Small intestine showing villi with capillary networks

प्रश्न 1. शरीरातील अवयवात किंवा निसर्गात, जिथे मोठ्या पृष्ठफळामुळे विसरण क्रियेवर परिणाम होतो, अशी आणखी उदाहरणे तुम्ही सांगू शकाल का? पुढे एक उदाहरण दिलेले आहे:

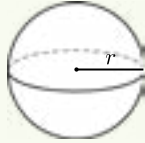
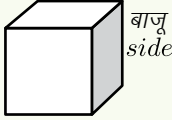
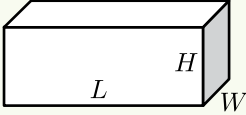
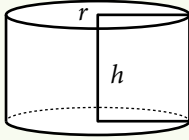
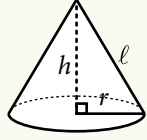
अ) ऑक्सिजनचे फुफ्फुसांमधून लाल रक्तपेशींमध्ये विसरण

Q1. Can you think of more examples, of organs in the body, or in nature, where larger surface area affects diffusion? Here is one example:

a) Diffusion of oxygen from lungs into red blood cells.

पृष्ठफळाचे सूत्र

Expression for surface area

अनुक्रम Sr. No.	आकार Shape	आकाराची आकृती Shape diagram	पृष्ठफळाचे सूत्र Expression for surface area
1	गोल Sphere		$4\pi r^2$
2	घन Cube		$6 \times \text{बाजू}^2$ $6 \times \text{side}^2$
3	वीट (ईष्टिकाचिती) Brick (Cuboid)		$2LW + 2HW + 2LH$
4	दंडगोल आणि सपाट चकती Cylinder and flat disc		$2\pi r (r + h)$
5	शंकू Cone		$\pi r (r + l)$

तक्ता 5

Table 5

संदर्भ

References

- Diffusion <https://www.biology-online.org/dictionary/Diffusion>
- DiffusionBBCGCSEBitesize http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/science/add_aqa_pre_2011/cells/cells3.shtml

प्रतिमांचे स्रोत

Figure/Image Source

- Figure 5: meyersnet.info/wp-content/uploads/villi-in-small-intestine-biological-examples-of-diffusion.jpg